

Afrahat, Mowa XVI – *O narodach, które zastąpiły naród* *(Demonstratio XVI: De Gentibus quae Loco Populi Suffectae Sunt,* PSyr 1, 760-784)

1. Wstęp

Szesnasta w kolejności mowa napisana przez Afrahata nosi tytuł ܐܘܪܘܫܠܝܡ ܕܥܘܠܡܝܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ, który w wydaniu krytycznym został przetłumaczony *De gentibus quae loco populi suffectae sunt*¹. Zgodnie z zasadą akrostychu, na której opiera się literacka struktura całego dzieła perskiego mędrca, wykład (ܐܘܪܘܫܠܝܡ) *O narodach, które zastąpiły naród* rozpoczyna się od szesnastej w alfabecie syryjskim litery ‘ē (ܐ): ܐܘܪܘܫܠܝܡ ܕܥܘܠܡܝܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ. W dosłownym przekładzie: „Narody wszystkich języków najpierw wezwano do

¹ J. Parisot, *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1980, 759-760. W kwestii semantycznych różnic między pojęciami *gens* i *populus* łaciński przekład J. Parisota należy traktować jako propozycję komentarza. Jak twierdzi S.E.Grosby (*Biblical Ideas of Nationality: Ancient and Modern*, Winona Lake 2002, 15) starożytni Izraelici określali siebie w ST terminami ‘*am* i *gôy* tłumaczonymi odpowiednio jako ‘lud’ i ‘naród’. Te dwa istotne pojęcia używane są w ST synonimicznie. Por. „Zważ także, że ten naród jest Twoim ludem” (Wj 33,13), „Z pewnością ten wielki naród to lud mądry i rozumny” (Pwt 4,6). E.A. Speiser i A. Cody zwrócili uwagę na różnicę w znaczeniu między tymi pojęciami: otóż *gôy* (naród) był rozumiany jako ‘*am* (naród posiadający własną ziemię). Oba określenia wskazywały na istnienie ludzkiego kolektywu mieszczącego w sobie mniejsze jednostki organizacyjne, takie jak *šēbet*, czyli ‘pokolenie’, czy też *mišpāhâ* (‘klan, ród’). Por. Joz 7,14-18; E.A. Speiser, *People and nation of Israel*, „Journal of Biblical Literature” 79 (1960) 157-163; A. Cody, *When is the Chosen People called a Goy?* „Vetus Testamentum” 14 (1964) 1-6; *Thesaurus Syriacus*, t. 2, 2904: ܐܘܪܘܫܠܝܡ (‘gens, natio, populus’); *Lexicon Syriacum*, red. C. Brockelmann, Berlin 1895, 529: w mn. hebrajskie *goim* i greckie *ethne* (‘gentiles’). W *Demonstrationes* Afrahata nie ma rozróżnienia na hebrajskie ‘*am* i *gôy*. Por. R. Murray, *Symbols of Church and Kingdom*, Cambridge 1975, 41, n.1.

dziedzictwa Najwyższego, jeszcze przed Izraelem”². W tym wprowadzającym zdaniu zawiera się kluczowa myśl wywodu. Autor będzie ją przypominał i rozwijał w ciągu całej mowy: „[...] wezwanie narodów dokonało się przed wezwaniem narodu”³.

W pierwszym punkcie *De gentibus* Pers pomija zwyczajową formułę wyjaśniającą adresatowi motywy podjęcia tematu⁴. Nie jest to jednak skutek zapomnienia ani redaktorskiego roztargnienia. Należy bowiem zauważyć zamieszczenie takiej istotnej wskazówki na sam koniec bezpośrednio poprzedzającej mowy XV (*O pokarmach czystych i nieczystych*):

Napisałem ci, mój przyjacielu, te krótkie przestrogi (ܢܘܨܚܘܬܝܢ), ponieważ naród żydowski wywyższa się, chełpi się i pyszni, uznając za nieczyste i oddzielając [niektóre] pokarmy. Chełpią się w trzech sprawach: obrzezania, praktykowania szabat, rozróżniania pokarmów i w innych jeszcze. Napisałem ci krótko o tych trzech sprawach i przedstawiłem ci argumenty (ܘܩܘܒܘܬܝܢ), jak tylko mogłem. O pozostałych napiszę ci i przedstawię dowody w miarę możliwości według teo, czego udzieli mi Bóg⁵.

Polemika perskiego Mędrca z judaizmem zasadniczo skoncentrowana była na tematach chrystologii, ascezy i beżeństwa, prześladowania chrześcijan oraz odrzucenia narodu wybranego⁶. I właśnie ta ostatnia kwestia należy do owych „innych jeszcze” dokładnie niesprecyzowanych spraw. Podobnie jak to ma miejsce w redakcji mowy XV, przesłanki motywacyjne zdefiniowane zostały na samym końcu wykładu:

Napisałem ci to krótkie przypomnienie (ܢܘܨܚܘܬܝܢ) na temat narodów, ponieważ Żydzi chełpią się/pysznią się (ܢܘܨܚܘܬܝܢ) mówiąc: My jesteśmy ludem Boga i synami Abrahama! My zaś słuchajmy tego, co o nich mówi Jan, gdy oni się pysznili (ܢܘܨܚܘܬܝܢ): My jesteśmy synami Abrahama! Jan tak im powiedział: „Nie wychwalajcie się i nie mówcie: Naszym ojcem jest Abraham, z tych bowiem kamieni Bóg może wzbudzić synów Abrahamowi” (por. Mt 3,9; J 8,33-39). Nasz Zbawiciel im rzekł: „Wy jesteście synami Kaina, a nie synami Abrahama” (por. J 8,44). Apostoł zaś powiedział: „Te gałęzie, które grzeszyły, zostały odcięte. My zaś zostaliśmy wszczepieni na ich miejsce i staliśmy się uczestnikami tłuszczu drzewa oliwnego” (por. Rz 11,17). Nie

² Aphraates, *Demonstratio* 16, 1 [*De gentibus quae loco populi suffectae sunt*], PSyr 1, 760, 1-3: „ܢܘܨܚܘܬܝܢ ܘܩܘܒܘܬܝܢ ܘܩܘܒܘܬܝܢ ܘܩܘܒܘܬܝܢ”.

³ Por. Aphraates, *Demonstratio* 16, 4, PSyr 1, 772, 15-16.

⁴ Por. Aphraates, *Demonstratio* 16, 1, PSyr 1, 760, 1-764, 7.

⁵ Aphraates, *Demonstratio* 15, 1 [*De distinctione ciborum*], PSyr 1, 728, 9-14.

⁶ Por. P. Bruns, *Das Christusbild Aphrahats des Persischen Weisen*, Bonn 1990, 84.

pyszniymy się i nie grzeszmy z obawy, abyśmy i my nie zostali odcięci, my, wszczepieni do drzewa oliwnego (por. Rz 11,18). Taka jest odpowiedź przeciw Żydom, ponieważ oni się pyszną: Jesteśmy synami Abrahama i jesteśmy ludem Boga⁷.

Tytułowa nazwa wykładu (ܐܦܪܗܐܬܐ)⁸, pełniąca rolę pojęcia technicznego, znajduje tutaj swój synonimiczny zamiennik – „krótkie przypomnienie” (ܐܦܪܗܐܬܐ ܕܡܠܟܐ)⁹. Inspiracją tego polemicznego napomnienia była postawa Żydów, którzy odrzucili możliwość zbawienia narodów pogańskich, ograniczając Boży wybór jedynie do swojego narodu. Na bazie argumentów biblijnych Afrahat piętnuje ich pychę i zaślepienie.

Wykład rozpoczyna się od mocnej tezy antyżydowskiej, której siłę argumentacji budują przykłady starotestamentalnych patriarchów (Abrahama, Jakuba, Judy, Mojżesza). Naród Izraela został odrzucony, a jego miejsce zajęły ludy pogańskie. Nieustanne ostrzeżenia proroków były ignorowane i dlatego Bóg opuścił swój lud, zastępując go narodami pogańskimi. Pers podkreśla skłonność proroków Starego Testamentu do nazywania pogan „Izraelem”.

Na dowód tego, że On ich opuścił (ܥܘܕܐ) rzeczywiście, [zobacz, co] Izajasz powiedział na ten temat: Opuściłem (ܥܘܕܐ) mój naród, dom Jakuba (por. Iz 2,6). I potraktował ich jak Sodomitów i jak lud Gomory (por. Iz 1,10). I wprowadził narody na ich miejsce i nazwał je „domem Jakuba”. Izajasz istotnie tak rzekł i nazwał narody imieniem „dom Jakuba”¹⁰.

Można zatem mówić o dwóch Jakubach: jeden naród sprawiedliwy, który „pochodzi z narodów”, i drugi porzucony, porównany do książąt Sodomy¹¹.

Nieścisłości tekstu biblijnego w ocenie pokoleń Judy i Izraela (por. Oz 12,1) Afrahat wyjaśnia jednoznacznie na niekorzyść Judy i potępia ten lud jednakowo ostro jak naród Izraela¹².

Powołanie ludów dokonało się jeszcze przed wybraniem narodu Izraela. Afrahat przytacza szereg biblijnych postaci pogan, którzy w hi-

⁷ Aphraates, *Demonstratio* 15, 8, PSyr 1, 781, 25–784, 20.

⁸ Por. A. Uciecha, ܐܦܪܗܐܬܐ (*taḥwəyṯhā*) jako metoda egzegetyczna w pismach *Afrahata, perskiego Mędrca*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 8 (2015) z. 1, 68.

⁹ Por. Aphraates, *Demonstratio* 16, 8, PSyr 1, 781, 25. Por. również „krótkie przestrogi” (ܐܦܪܗܐܬܐ ܕܡܠܟܐ) w: Aphraates, *Demonstratio* 15, 9, PSyr 1, 757, 12.

¹⁰ Aphraates, *Demonstratio* 16, 3, PSyr 1, 765, 6-12.

¹¹ Aphraates, *Demonstratio* 16, 3, PSyr 1, 765, 24–768, 2.

¹² Aphraates, *Demonstratio* 16, 3, PSyr 1, 769, 16-18.

stории zbawienia znaleźli upodobanie w oczach Boga, chociaż formalnie nie należeli do narodu żydowskiego. Przykładem takich sprawiedliwych są kapłan madianicki Jetro, Gibeonici, nierządnicą Rahab, Ittaj Gittyta, który wspierał króla Dawida, Ebedmelech Kuszyta, który wyciągnął z cysterny proroka Jeremiasza, Uriasz Hetyta, bohaterski żołnierz w wojsku króla Dawida.

Już od początków ten, który wyszedł od narodów i spodobał się Bogu, został uznany jako bardziej sprawiedliwy od Izraela. Jetro był kapłanem należącym do narodów i jego potomstwo było błogosławione: „Mocne jest twoje mieszkanie i na skale zbudowane twe gniazdo” (Lb 24,21). Gibeonici należeli do narodów nieczystych, ale Jozue ich uratował: znaleźli schronienie w dziedzictwie Pańskim i stali się drwalami i noszącymi wodę dla całego zgromadzenia (כְּחַסְדֵי הַיְהוָה) i dla ołtarza Pańskiego (por. Joz 9,27)¹³.

Zdaniem Jacoba Neusnera temat wezwania pogan odgrywa istotną rolę w Afrahatowej krytyce judaizmu, gdyż był integralnie wkomponowany w dowód na odrzucenie Izraela. Praktycznie każda biblijna aluzja do „narodów” lub „ludów” dla autora *Demonstrationes* stała się odnośnikiem wskazującym na „naród pochodzący z ludów”, czyli kościół zrodzony w czasie Mesjasza. Na tej polemicznie sformatowanej mozaice skrypturytycznej Afrahat osadził swoją chrześcijańską argumentację przeciw narodowi wybranemu¹⁴.

W opisie narodów pogańskich, które Bóg wybrał na miejsce narodu żydowskiego, Afrahat przywołuje obraz wielobarwnego ptaka: „To, co umiłowalem, oddałem w ręce swych nieprzyjaciół. Wielobarwny ptak (כְּחַסְדֵי הַיְהוָה) stał się moim dziedzictwem (por. Jr 12,7-9), a to właśnie [jest] Kościół z ludów (כְּחַסְדֵי הַיְהוָה), który został zgromadzony ze wszystkich języków”¹⁵. Tym obrazowym porównaniem Afrahat posłużył się już w egzegetycznym komentarzu mowy XII na temat święta paschy:

Kim jest ten wielobarwny ptak (כְּחַסְדֵי הַיְהוָה), pytam Ciebie? Otóż wielobarwny ptak to Kościół z ludów (כְּחַסְדֵי הַיְהוָה). Zobacz, dlaczego nazwał

¹³ Aphraates, *Demonstratio* 16, 6, PSyr 1, 771, 11-19.

¹⁴ Por. J. Neusner, *Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, *Studia Post Biblica – Supplements to the Journal for the Study of Judaism* 19, Leiden 1971, 135, 169.

¹⁵ Aphraates, *Demonstratio* 16, 6, PSyr 1, 765, 1-5. Na temat zgromadzenia wszystkich języków w jednym domu Boga, w nowej wieży (כְּחַסְדֵי הַיְהוָה) Kościoła w kontraście do rozproszenia ludzi budujących wieżę Babel, por. 2, 20 (92, 20-93, 1), Afrahat, *O miłości (Demonstratio II: De Caritate)*, PSyr 1, 48-96, tł. A.Uciecha, SSHT 39 (2006) z. 1, 66.

go wielobarwny: ponieważ jest zgromadzeniem wielu języków i zbliżeniem odległych ludów. A jeśli nie jesteś przekonany, że ludy stały się dziedzictwem Boga, posłuchaj jeszcze, jak mówi Jeremiasz, gdy wzywa ludy i odzruca Izraela¹⁶.

Wielobarwny ptak jednoznacznie symbolizuje uniwersalną kategorię nowego narodu wybranego, którym jest „Kościół z ludów”. W strukturze tej powszechnej społeczności nie istnieją bariery językowe i geograficzne. Na gruncie krytyki rabinicznej koncepcji wspólnoty religijnej Afrahat podaje zarys chrześcijańskiej teologii wspólnoty. Warto zauważyć, że dwuznaczność syryjskiej terminologii pojęcia ܟܘܢܘܨܐ pozwala w przekładach na łacinę i języki nowożytny na wprowadzenie terminów „coetus, congregatio, church, église, Kirche”¹⁷. Inny bliskoznaczny termin ܟܘܢܘܨܐ stosowany w *Demonstratio XVI* można przetłumaczyć za pomocą takich słów, jak ‘synagoga, zgromadzenie, społeczność, wspólnota’¹⁸.

¹⁶ Aphraates, *Demonstratio* 12, 4 (512, 13-25), Afrahat, *O święcie paschy (Demonstratio XII: De Paschate)*. PSyr 1, 505-540, tł. A. Uciecha, SSHT 50 (2017) z. 1, 23.

¹⁷ Por. *Thesaurus Syriacus*, red. R. Payne Smith, t. 2, Oxonii 1901, 2802: ܟܘܢܘܨܐ (‘coetus, congregatio’), J. Parisot, *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1980, 763, 765: „congregatio”, „ecclesia”; M.-J. Pierre, *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 2, Sch 359, Paris 1989, 718-719: „église”; J. Neusner, *Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, Leiden 1971, 61-62: „church”; P. Bruns, *Das Christusbild Aphrahats des Persischen Weisen*, Bonn 1990, 408: „Versammlung”, „die Kirche aus dem Völkern ist”; Aphraates, *Demonstratio* 16, 2, PSyr 1, 764, 21: „Gdy [Jeremiasz] zobaczył, że go nie słuchali, zwrócił się do narodów (ܟܘܢܘܨܐ) i tak im rzekł: «Słuchajcie, narody (ܟܘܢܘܨܐ), i poznaj to, kościele (ܟܘܢܘܨܐ), który jesteście w nich. Niech usłyszy ziemia i wszyscy jej mieszkańcy» (Jr 6,18-19)”; Aphraates, *Demonstratio* 16, 2, PSyr 1, 765, 3-5: „[...] stał się moim dziedzictwem (por. Jr 12,7-9), a to właśnie [jest] Kościół (ܟܘܢܘܨܐ) z ludów (ܟܘܢܘܨܐ), który został zgromadzony ze wszystkich języków”; Aphraates, *Demonstratio* 16, 5, PSyr 1, 775, 3-51: „O kościele (ܟܘܢܘܨܐ) i zgromadzeniu (ܟܘܢܘܨܐ) narodów Dawid rzekł: «Pomnij na Twój kościół (ܟܘܢܘܨܐ), który nabyłeś od początków» (por. Ps 74,2)”. Na temat znaczenia terminu „kościół z ludów” (ܟܘܢܘܨܐ ܟܘܢܘܨܐ) w komentarzu Afrahata do Jr 12,7-9, por. Aphraates, *Demonstratio* 12, 4, PSyr 1, 512, 17-21, Afrahat, *O święcie paschy (Demonstratio XII: De Paschate)*, PS 1, 505-540, tł. A. Uciecha, SSHT 50 (2017) z. 1, 23. Na temat zgromadzenia wszystkich języków w jednym domu Boga, w nowej wieży (ܟܘܢܘܨܐ) Kościoła w kontraście do rozproszenia ludzi budujących wieżę Babel, por. Aphraates, *Demonstratio* 2, 20, PSyr 1, 92, 20-93, 1, Afrahat, *O miłości (Demonstratio II: De Caritate)*, PS 1, 48-96, tł. A. Uciecha, SSHT 39 (2006) z. 1, 66.

¹⁸ Por. *Thesaurus Syriacus*, red. R. Payne Smith, t. 1, Oxonii 1879, 1773: ܟܘܢܘܨܐ (‘coetus, congregatio’; Aphraates, *Demonstratio* 16, 3, PSyr 1, 769, 5-6: „Ozeasz wyznaje

Bibliografia

Wydania tekstu

- Wright W., *The Homilies of Aphraates, the Persian Sage, edited from syriac manuscripts of the fifth and sixth century in the British Museum*, London 1864, 320-331 (ܐܦܪܐܬܐ - ܐܦܪܐܬܐ).
- Parisot J., *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1980, 760-784.

Przekłady nowożytne

Łacińskie:

- Parisot J., *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1980, 759-783.
- Francuskie:
- Pierre M.-J., *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 2, SCh 359, Paris 1989, 716-729.

Niemieckie:

- Bruns P., *Aphrahat, Unterweisungen*, Bd. 2, FCh 5/2, Freiburg 1991, 406-416.

Angielskie:

- Neusner J., *Aphrahat and Judaism. The Christian-Jewish Argument in Fourth-Century Iran*, *Studia Post Biblica – Supplements to the Journal for the Study of Judaism* 19, Leiden 1971, 60-67.

Opracowania

- Wright W., *Apocryphal Acts of Apostles, vol. 1, The Syriac Texts*, London 1871.
- Bevan A.A., *Hymn of the soul, Texts and Studies* 5, Cambridge 1897.
- Parisot J., *Praefatio*, w: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894, IX-LXXX.

przeciwko nim i nazywa ich kobietą cudzołożną i niewierną (ܐܦܪܐܬܐ ܕܐܦܪܐܬܐ). Tak mówi o wspólnotcie/synagodze Izraela”. Aphraates, *Demonstratio* 16, 3, PSyr 1, 769, 16-18: „Są zatem dwie wspólnoty/synagogi: jedna – Izraela a druga – Judy. Ta Izraela jest cudzołożna, a ta Judy jest niewierna”. Aphraates, *Demonstratio* 16, 3, PSyr 1, 769, 21-23: „Te dwie wspólnoty/synagogi Ezechiel nazwał «Oholá i Oholiba» (por. Ez 23,4). Aphraates, *Demonstratio* 16, 6, PSyr 1, 777, 15-19): „Gibeonici należeli do narodów nieczystych, ale Jozue ich uratował: znaleźli schronienie w dziedzictwie Pańskim i stali się drwałami i noszącymi wodę dla całej społeczności/zgromadzenia i dla ołtarza Pańskiego”.

- Chavanis J.M., *Les lettres d'Afrahat, le sage de la Perse, étudiées au point de vue de l'histoire et de la doctrine (Dissertation)*, Lyon – Saint-Etienne 1908.
- Pariset J., *Aphraates ou Pharhad*, DThC I/2, 1457-1463.
- Maude M., „Who were the B'nai Q'yâmâ?”, JTS 36 (1935) 13-21.
- Hausherr I., *Aphraate (Afrahat)*, DSp I, 746-752.
- Bardy G., *Aphraate ou Pharhad*, w: *Catholicisme. Hier, aujourd'hui, demain*, t. 1, red. G. Jacquemet, Paris 1948, 686.
- Simon M., *Verus Israel. Étude sur les relations entre chrétiens et juifs dans l'empire romain (135-425)*, Paris 1948.
- Higgins M.J., *Aphraates' Dates for Persian Persecution*, BZ 44 (1951) 265-271.
- Ortiz de Urbina I., *Afraate*, LThKI 687.
- Vööbus A., *Aphrahat*, JbAC 3 (1960) 152-155.
- Speiser E.A., *People and nation of Israel*, „Journal of Biblical Literature” 79 (1960) 157-163.
- Cody A., *When is the Chosen People called a Goy?* „Vetus Testamentum” 14 (1964) 1-6.
- Murray R., *Symbols of Church and Kingdom*, Cambridge 1975.
- Nedungatt G., *The Authenticity of Aphrahat's Synodal Letter*, OCP 46 (1980) fasc. 1, 62-88.
- Myszor W., *Sprzedawca pereł w „Dziejach Piotra i dwunastu Apostołów” z VI Kodeksu z Nag Hammadi*, VoxP 7 (1987) t. 12-13, 303-305.
- Pierre M.J., *Introduction*, w: *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 1, SC 349, Paris 1988, 33-202.
- Bruns P., *Das Christusbild Aphrahats des Persischen Weisen*, Bonn 1990.
- Myszor W., *Symbolika perły w utworach gnostyków i manichejczyków*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 36 (1992) 41-48.
- LaGrand J., *The Earliest Christian Mission to „all Nations” in the Light of Matthew's Gospel*, Cambridge 1995.
- Desprez V., *Początki monastycyzmu. Dzieje monastycyzmu chrześcijańskiego do Soboru Efeskiego (431)*, tł. J. Dembska, I-II, ŻM 21-22, Kraków – Tyniec 1999.
- Grosby S.E., *Biblical Ideas of Nationality: Ancient and Modern*, Winona Lake 2002.
- Uciecha A., *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 3, Katowice 2002.
- Uciecha A., *Afrahat. O wierze (Demonstratio Prima: De fide)*, PSyr 1, 5-45), SSHT 37 (2004) fasc. 2, 158-170 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).
- Bruns P., *Aphrahat*, LThK I, 802-803.
- Childers J.W., *Humility Begets Wisdom and Discernment. Character and True Knowledge in Aphrahat's*, StPatr 41 (2006) 13-22.
- Lavenant R., *Aphraate (270?-345?)*, NDPAC I 93-96.
- Uciecha A., *Afrahat. O miłości (Demonstratio Secunda: De caritate)*, PSyr 1, 48-96), SSHT 39 (2006) fasc. 1, 53-67 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).

- Uciecha A., *Wątki polemiczne w pismach Afrahata i świętego Efrema*, w: *Chrześcijaństwo antyczne*, red. J. Drabina, *Studia Religiosa* 39, Kraków 2006, 113-126.
- Pierre M.J., *Thèmes de la controverse d'Aphraate avec les tendances judaïsantes de son Église*, w: *Controverses des chrétiens dans l'Iran sassanide (Chrétiens en terre d'Iran II)*, red. Ch. Jullien, *Cahiers de Studia Iranica* 36, Paris 2008, 115-128.
- Childers J.W., *Disciple of Scripture: Character and Exegesis in Aphrahat*, w: *Exegesis and Hermeneutics in the Churches of the East: Select Papers from the SBL Meeting in San Diego, 2007*, red. Vahan S. Hovhannessian, New York 2009, 23-32.
- Uciecha A., *Afrahat. O poście (Demonstratio Tertia: De ieiunio, PSyr 1, 97-136) SSHT 42 (2009) fasc. 1, 85-96 (tłumaczenie z języka syryjskiego, wstęp i komentarz).*
- Uciecha A., *Afrahat, O modlitwie (Demonstratio Quarta: De oratione, PSyr 1, 137-182), SSHT 43 (2010) fasc. 1, 31-44 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).*
- Uciecha A., *Afrahat, O wojnach (Demonstratio Quinta: De bellis, PSyr 1, 184-237), SSHT 43 (2010) fasc. 2, 248-262 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).*
- Kessel G.M. – Pinggéra K., *A Bibliography of Syriac Ascetic and Mystical Literature*, *Eastern Christian Studies* 11, Leuven – Paris – Walpole 2011.
- Uciecha A., *Afrahat, O synach przymierza (Demonstratio Sexta: De monachis, PSyr 1, 240-312), SSHT 44 (2011) fasc. 1, 177-197 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).*
- Uciecha A., *Rola i znaczenie „córek przymierza” w Kościele Perskim IV i V wieku*, *VV* 19 (2011) 233-246.
- Lizorkin E., *Aphrahat's Demonstrations: A Conversation with the Jews of Mesopotamia*, *CSCO* 642, *Subsidia* 129, Lovanii 2012.
- Uciecha A., *Idea walki w ascezie „synów przymierza” na podstawie „Mów” Afrahata, w: Między sensem a bezsensem ludzkiej egzystencji. Teologiczna odpowiedź na fundamentalne pytania współczesnego człowieka. VIII Kongres Teologów Polskich (Poznań 13-16 IX 2010)*, Poznań 2012, 526-535.
- Uciecha A., *Afrahat, O pokutujących (Demonstratio Septima: De paenitentibus, PSyr 1, 313-360), SSHT 46 (2013) fasc. 1, 5-17 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).*
- Uciecha A., *Afrahat, List synodalny (Demonstratio XIV: Exhortatoria, PSyr 1, 573-726), SSHT 46 (2013) fasc. 1, 18-51 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).*
- Uciecha A., *„Walka” Złego z „synami przymierza” na podstawie wybranych Mów Afrahata, perskiego Mędrca*, *VoxP* 33 (2013) t. 59, 209-223.
- Uciecha A., *Afrahat, O ożywieniu umarłych (Demonstratio VIII: De resurrectione mortuorum, PSyr 1, 361-405), VoxP* 34 (2014) t. 61, 503-516 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Wiara w pismach Afrahata*, *VoxP* 34 (2014) t. 61, 479-492.
- Uciecha A., *Afrahat, O pasterzach (Demonstratio X: De pastoribus, PSyr 1, 444-465), VoxP* 34 (2014) t. 62, 593-602 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahat, O pokorze (Demonstratio IX: De humilitate, PSyr 1, 408-441), SSHT* 47 (2014) fasc. 2, 256-266 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).

- Uciecha A., (*tahwāythā*) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrca, BPT^h 8 (2015) t. 1, 65-80.
- Uciecha A., *Sekrety duchowej walki w mowie „O wojnach” Afrahata, perskiego Mędrca*, VoxP 35 (2015) t. 63, 389-396.
- Uciecha A., „*Sen duszy*” w pismach Afrahata, VoxP 35 (2015) t. 63, 217-226.
- Uciecha A., *Afrahata, O obrzezaniu (Demonstratio XI: De circumcissione*, PSyr 1, 467-504), SSHT 48 (2015) fasc. 2, 344-356 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O szabacie (Demonstratio XIII: De sabbato*, PSyr 1, 541-572), VoxP 36 (2016) t. 66, 513-526 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O święcie Paschy (Demonstratio XII: De paschate*, PSyr 1, 505-540), SSHT 50 (2017) fasc. 1, 5-18 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Egzegeza biblijna w komentarzach syryjskich Afrahata, Efrema, Iszodada z Merw i Teodora bar Koni. Zarys problematyki*, VoxP 37 (2017) t. 67, 673-688.
- Uciecha A., *Afrahata, Przeciw Żydom o dziewictwie i świętości (Demonstratio XVIII: Adversus Iudaeos de virginitate et sanctitate*, PSyr 1, 817-844), VoxP 37 (2017) t. 68, 593-604 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).
- Uciecha A., *Afrahata, O śmierci i czasach ostatecznych (Demonstratio XXII: De morte et novissimis temporibus*, PSyr 1, 992-1049), VoxP 38 (2018) t. 69, 797-815 (tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz).

2. Przekład¹⁹

1. (760, 1–764, 7)²⁰. Do dziedzictwa Najwyższego najpierw wezwano narody (ܥܘܠܡܝܢܐ) wszystkich języków, jeszcze przed Izraelem. Zgodnie z tym, co Bóg powiedział Abrahamowi: „Uczynię ciebie ojcem mnóstwa narodów (ܥܘܠܡܝܢܐ)” (Rdz 17,5). Mojżesz ogłasza, mówiąc: „Zwołują narody (ܥܘܠܡܝܢܐ) na górę, by złożyć tam prawe ofiary (ܐܘܠܘܬܐ ܕܥܘܠܡܝܢܐ)” (Pwt 33,19). A w hymnie świadectwa mówi do Narodu (ܥܘܠܡܝܢܐ): „Pobudzę was do zazdrości o naród (ܥܘܠܡܝܢܐ), który nie był narodem (ܥܘܠܡܝܢܐ); rozjątrzę was głupim narodem (ܥܘܠܡܝܢܐ)” (Pwt 32,21; Rz 10,19). Jakub, nasz ojciec daje świadectwo o tych narodach (ܥܘܠܡܝܢܐ), gdy błogosławił Judzie, mówiąc:

¹⁹ Przekładu dokonano z języka syryjskiego na podstawie wydania krytycznego: J. Parisot, *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1980, 760-784.

²⁰ Przyjęte oznaczenie dostosowane zostało do wydania Parisota, w którym pierwsza cyfra wskazuje na numer Mowy, druga – podział na rozdziały w tłumaczeniu łacińskim, w nawiasach okrągłych podano kolejno numery kolumn i wierszy tekstu syryjskiego.

„Nie zostanie odjęte berło (ܐܘܪܝܢܐ)²¹ od Judy ani laska pasterska spośród kolan jego, aż przyjdzie ten, do którego należy królestwo (ܡܠܟܘܬܐ), i narody (ܥܘܠܡܝܢܐ) w nim będą pokładać nadzieję!” (Rdz 49,10). Izajasz powiedział: „Stanie się (ܚܘܒܐ), że góra domu Pańskiego (ܒܝܬ ܕܡܠܟܐ) stanie na czele gór i ponad szczyty. Wszystkie narody (ܥܘܠܡܝܢܐ) ją dostrzegą, mnogie ludy (ܥܘܠܡܝܢܐ) przyjdą z daleka i rzekną: «Chodźcie, wstąpmy na górę Pańską, do domu Boga Jakuba! On nas nauczy dróg swoich i będziemy kroczyli Jego ścieżkami. Bo Prawo wyjdzie z Syjonu i słowo Pańskie – z Jeruzalem». On odda sprawiedliwość pomiędzy narodami (ܥܘܠܡܝܢܐ) i wyda wyrok na wszystkie narody (ܥܘܠܡܝܢܐ) odległe.

Gdy je osądzi i upomni, otrzymają naganę (ܡܘܨܝܘܬܐ)²², przebaczenie i unią się w swojej zatwardziałości (ܡܘܨܝܘܬܐ). Wtedy swe miecze przekują na lemiesz, a swoje włócznie na sierpy. Naród (ܥܘܠܡܝܢܐ) przeciw narodowi (ܥܘܠܡܝܢܐ) nie podniesie miecza, nie będą się więcej zaprawiać do wojny” (Iz 2,2-4)²³. Dawniej zaś narody (ܥܘܠܡܝܢܐ), które nie znały Boga, burzyły się przeciw łupieżcom i prześladowcom mieczem, włócznią i oszczepem. Gdy jednak przyszedł Chrystus Zbawiciel, złamał wojenny łuk i mówił o pokoju z narodami (ܥܘܠܡܝܢܐ; por. Za 9,10). Zniszczył ich miecze, aby uczynić z nich lemiesz. Z włóczni zrobił sierpy, aby mogli spożywać z pracy ich rąk, a nie z łupów. Napisano także: „Przywrócę narodom (ܥܘܠܡܝܢܐ) wargi czyste (ܘܘܪܝܢܐ ܕܡܘܨܝܘܬܐ)²⁴, aby wszyscy wzywali imienia Pana” (So 3,9). Przedtem bowiem narody (ܥܘܠܡܝܢܐ) nie miały warg czystych²⁵ i nie wzywały imienia Pana. Swoimi wargami wychwalały bożki, dzieło ich rąk, i wzywały imienia ich bóstw, ale nie imienia Pana. Również prorok Zachariasz mówił: „liczne i potężne narody (ܥܘܠܡܝܢܐ) przylgną (ܘܘܠܠܘ) do Pana” (Za 2,15). I prorok Jeremiasz wyznaje wyraźnie i jasno (ܘܘܠܠܘ ܕܡܘܨܝܘܬܐ ܘܘܠܠܘ)²⁶

²¹ Por. *Thesaurus Syriacus*, red. R. Payne Smith, t. 2, Oxonii 1901, 4029: ܐܘܪܝܢܐ (‘virga, scipio, sceptum’). Por. *Thesaurus Syriacus*, red. R. Payne Smith, t. 2, 4479: ܐܘܪܝܢܐ (‘sceptum, baculus’).

²² Por. *Thesaurus Syriacus*, red. R. Payne Smith, t. 2, 2218: ܡܘܨܝܘܬܐ (‘rebellio, castigatio’).

²³ Najprawdopodobniej Afrahat cytował teksty biblijne w wersji Peszitty. Por. R.J. Owens, *The Genesis and Exodus Citations of Aphrahat the Persian Sage*, w: *Monographs of the Peshitta Institute* 3, Leiden 1983, 247.

²⁴ ܘܘܪܝܢܐ ܕܡܘܨܝܘܬܐ (‘warga wybrana’). Parisot (PSyr 1, 761, 22-23) wokalizuje to wyrażenie w liczbie pojedynczej (PSyr 1, 761), a tłumaczy w liczbie mnogiej: „labia electa”. Por. *Thesaurus Syriacus*, red. R. Payne Smith, t. 2, 637: ܘܘܪܝܢܐ ܕܡܘܨܝܘܬܐ (‘labium purum’); Soph. III, 9 (BT: „Wtedy bowiem przywrócę narodom wargi czyste”).

²⁵ ܘܘܪܝܢܐ ܕܡܘܨܝܘܬܐ (‘wargi wybrane’). Wokalizacja Parisota (PSyr 1, 761, 24-25) w liczbie mnogiej; w tłumaczeniu „labia electa” (por. PSyr 1, 761, 22-23).

²⁶ Wyrażenia ܘܘܠܠܘ ܕܡܘܨܝܘܬܐ ܘܘܠܠܘ i ܘܘܠܠܘ ܕܡܘܨܝܘܬܐ Afrahat stosuje trzykrotnie tylko w opisie prorocstwa Jeremiasza w celu podkreślenia wagi argumentacji i jej

na temat tych narodów (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ), mówiąc: narody (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ) porzucą swoje wyrzeźbione bóstwa. Będą wołać, rozgłaszać i mówić: „Ojcowie nasi odziedziczyli tylko kłamstwo – ich bóstwa są niczym (por. Jr 16,19)²⁷.”

2. (764, 8–765, 5). Swojemu ludowi (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ) Jeremiasz wyznaje i mówi: Stańcie na drogach i szukajcie ścieżek wieczności. Patrzcie, gdzie jest droga najlepsza – idźcie po niej. Oni jednak w swej zatwardziałości odpowiedzieli: Nie pójdziemy! I powiedział im jeszcze: I ustanowię dla was strażników, abyście usłyszeli głos trąby (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ). Oni zaś odrzekli: Nie będziemy słuchać! (por. Jr 6,16-17). I tak właśnie zrobili jasno i wyraźnie (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ) w dniach Jeremiasza, gdy on im ogłosił słowo Pana, a oni mu odpowiedzieli, mówiąc: Nie będziemy słuchać słowa, które nam mówisz w imieniu Pana, ale postąpimy tak, jak my chcemy. I każde słowo, które wyjdzie z naszych ust, stanie się ofiarą kadzidła dla cudzych bogów (por. Jr 44,16-17). Gdy [Jeremiasz] zobaczył, że go nie słuchali, zwrócił się do narodów (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ) i tak im rzekł: Słuchajcie, narody (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ), i poznaj to, Kościele (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ)²⁸, który jesteś w nich. Niech usłyszy ziemia i wszyscy jej mieszkańcy (Jr 6,18-19). Gdy on zobaczył, że oni postawili się bezczelnie przeciw niemu i odpowiedzieli mu zuchwale, opuścił ich, jak to zostało zapowiedziane, i rzekł: Opuściłem (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ)²⁹ swój dom, pozostawiłem swoje dziedzictwo. To, co umiłowalem, oddałem w ręce swych nieprzyjaciół. Wielobarwny ptak (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ)³⁰ stał się moim dziedzictwem (por. Jr 12,7-9), a to właśnie [jest] Kościół/zgromadzenie (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ) z ludów (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ), który został zgromadzony ze wszystkich języków³¹.

3. (765, 6–772, 3). Na dowód tego, że On ich opuścił (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ) rzeczywiście, [zobacz, co] Izajasz powiedział na ten temat: Opuściłem (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ) mój

wiarygodności: PSyr 1, 764, 4 (Parisot 763: „aperte dilucideque”); PSyr 1, 764, 15-16 (Parisot 763: „manifeste et aperte”).

²⁷ Jr 16,19: „Do Ciebie przyjdą narody z krańców ziemi i powiedzą: «Przodkowie nasi odziedziczyli tylko kłamstwo – nicność pozbawioną jakiegokolwiek mocy»”.

²⁸ Por. *Thesaurus Syriacus*, t. 2, 2802: ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ (‘coetus, congregatio’).

²⁹ ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ oznacza także ‘odrzucałem’. Por. *Thesaurus Syriacus*, t. 2, 4037-4038.

³⁰ Znaczenie określenia ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ (‘wielobarwny/pstry ptak’). Por. 12, 4 (512, 13-25), Afrahat, *O święcie paschy (Demonstratio XII: De Paschate*, PSyr 1, 505-540), tł. A. Uciecha, SSHT 50 (2017) z. 1, 23.

³¹ Znaczenie terminu „Kościół z ludów” (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ) w komentarzu Afrahata do Jr 12,7-9. Por. 12, 4 (512, 17-21), Afrahat, *O święcie paschy (Demonstratio XII: De Paschate*, PSyr 1, 505-540), tł. A. Uciecha, SSHT 50 (2017) z. 1, 23. Na temat zgromadzenia wszystkich języków w jednym domu Boga, w nowej wieży (ܘܢܘܩܘܢܝܘܬܐ) Kościoła w kontraście do rozproszenia ludzi budujących wieżę Babel, por. 2, 20 (92, 20–93, 1), Afrahat, *O miłości (Demonstratio II: De Caritate*, PS I, 48-96), tł. A. Uciecha, SSHT 39 (2006) z. 1, 66.

naród, dom Jakuba (por. Iz 2,6). I potraktował ich jak Sodomitów i jak lud Gomory (por. Iz 1,10). I wprowadził narody na ich miejsce i nazwał je „domem Jakuba”. Izajasz istotnie tak rzekł i nazwał narody imieniem „dom Jakuba”, mówiąc do nich: Chodźcie, domu Jakuba! Idźmy w światłości Pana, bo naród domu Jakuba został opuszczony (por. Iz 2,5-6). I stali się książętami Sodomy i ludem Gomory (por. Iz 1,10). Ich ojciec [był] Amorytą, a matka Chetytką (por. Ez 16,3.45). Odwrócili się i stali się dziką latoroślą (por. Jr 2,21). Jej grona są cierpkie, a jej jagody – pełne goryczy (por. Pwt 32,32). Synowie przewrotni, srebro odrzucone (Jr 6,30); szczep Sodomy i sadzonka Gomory (por. Pwt 32,32); winnica, która rodzi cierpkie jagody zamiast winogron (por. Iz 5,2); latorośl, której gałęzie strawił ogień i która już nie jest dobra, niczemu już nie służy i nikt na nią nie liczy (por. Ez 15,4-5). W istocie jest ich dwóch nazwanych Jakubami: jeden, który postępuje w światłości Pana (por. Iz 2,5), drugi – opuszczony/porzucony (por. Iz 2,6). I nie nazywa ich już „Jakubowymi”, ale „książętami/wodzami(?) Sodomy” (Iz 1,10). Imieniem Jakubowym nazywa naród, który pochodzi z narodów (por. Iz 2,3). Prorok mówi jeszcze o tych narodach, że to one złożą ofiary zamiast [ofiar] narodu. A mówi tak: Wielkie będzie imię moje między narodami i na każdym miejscu będą składane imieniu memu ofiary czyste (por. Ml 1,11). O Izraelu prorok mówi: „Nie mam upodobania w waszych ofiarach” i jeszcze: „Nie podobają mi się wasze całopalenia” (Jr 6,20). Także Ozeasz mówi o Izraelu: Fałszywie wzywają Pana (por. Oz 5,7). Izajasz mówi, że serce [tego narodu] jest daleko od Boga: „Naród ten czci mnie ustami, ale jego serce jest z dala ode mnie” (Iz 29,13). A Ozeasz mówi: Efraim otoczył mnie kłamstwem, dom Izraela i [dom] Judy, [otoczył mnie] fałszem/podstępnie, aż nadejdzie naród Boga (por. Oz 12,1)³². Któryż to jest naród, jeśli nie naród sprawiedliwy i wierny (Oz 12, 1)³³. Otóż gdyby on mówił o Izraelu to, że „otoczył mnie kłamstwem i fałszem/podstępnie” i o Efraimie to, że „oto grzeszne panowanie Efraima powstało nad Izraelem”, ale nie wspomniał w tekście imienia Judy, [wtedy] oni mogliby odpowiedzieć: „To Juda jest [narodem] świętym i wiernym, który nadszedł i przylgął do Pana”. Jednak prorok wyznaje wyraźnie i jasno (אֱרָמָה אֶל אִשְׂרָאֵל): „Efraim i Izrael otoczyli mnie kłamstwem”, Jeroboam bowiem, syn Nebata, wyraźnie/otwarcie ich zwiódł przez cielca (por. 1Krl 12,28-33). I „Juda [otoczył mnie] fałszem”, podstępnie i potajemnie bowiem czcili bóstwa, gdy jeszcze Ezechielowi ukazał ich obrzy-

³² W argumentacji biblijnej Afrahata lud/naród Judy jest również fałszywy i zakłamany w czci oddawanej Bogu jak lud/naród Izraela. Należy zwrócić uwagę na nieścisłość tekstu biblijnego. Por. Oz 12,1: „Efraim otoczył Mnie kłamstwem, oszustwem – dom Izraela, lecz Juda zna jeszcze Boga i nazywa się ludem Świętego” (BT).

³³ Oz 12,1: „[...] lecz Juda zna jeszcze Boga i nazywa się ludem Świętego” (BT).

dliwości (ܩܕܫܘܬܐ)³⁴. Ozeasz wyznaje przeciwko nim i nazywa ich kobietą cudzołożną i niewierną (ܩܕܫܘܬܐ ܘܢܫܘܬܐ). Tak mówi o synagodze (ܩܕܫܘܬܐ)³⁵ Izraela: Niech usunie cudzołość ze swej twarzy; i o wspólnotcie/synagodze (ܩܕܫܘܬܐ) domu Judy: Niech usunie swoją niewierność spośród swych piersi (por. Oz 2,4). Abyś wiedział, że prorok mówi właśnie o tych dwóch wspólnotach (ܩܕܫܘܬܐ) i że te oto [wspólnoty] nazywa cudzołożnymi i niewiernymi, daje kolejny wiersz: Jeśli jednak nie usunie ze swej twarzy swego cudzołóstwa i swej niewierności, obnażę ją zupełnie i pozostawię jak w dzień swych narodzin, jak w dzień jej wyjścia z egipskiego kraju (por. Oz 2,4-5.17). Są zatem dwie synagogi (ܩܕܫܘܬܐ): jedna – Izraela, a druga – Judy. Ta Izraela jest cudzołożna, a ta Judy jest niewierna. Naród, który pochodzi z narodów, to właśnie naród święty i wierny, który przybył i przylgnął do Pana. Dlaczego powiedziano, że on przybył? Dlatego właśnie, że oni wyszli z swej pychy. Te dwie synagogi (ܩܕܫܘܬܐ) Ezechiel nazwał „Ohola i Oholiba” (por. Ez 23,4) i określił „dwa pędy winorośli, które strawił ogień” (por. Ez 15,4). I Dawid wyznaje, mówiąc o tych narodach: Pan spisze narody w księdze (por. Ps 87,6), i prorokuje o synach Izraela: „Niech zostaną wymazani z Twojej księgi żyjących i niech nie będą zapisani z prawymi!” (Ps 69,29).

4. (772, 4–773, 13). Wiedz zatem, mój przyjacielu, że synowie Izraela byli wpisani do Księgi Świętego, jak to rzekł Mojżesz przed Bogiem: „Przebacz grzechy tego narodu! Albo wymaż mię z Twojej księgi, którą napisałeś”. A On [Pan] mu odpowiedział: „Tego, który zgrzeszył przeciw Mnie, wymażę z mojej księgi” (por. Wj 32,32-33). Gdy oni zgrzeszyli, Dawid tak powiedział o nich: „Niech zostaną wymazani z Twojej księgi żyjących i niech nie będą zapisani z prawymi!” (Ps 69,29). I powiedział o narodach: „Pan spisze narody w księdze” (Ps 87,6), narody bowiem nie zostały jeszcze spisane w księdze. Zobacz, mój przyjacielu, że wezwanie narodów dokonało się przed wezwaniem narodu. Otóż oni grzeszyli nieustannie na pustyni i On rzekł Mojżeszowi: „Zostaw Mnie, chcę wyniszczyć ten naród, a ciebie uczynić wielkim ludem, cenniejszym od nich (por. Wj 32,10). Ta wielka chwała i cenniejsza należy się Synowi Bożemu (por. Hbr 3,3), jak my Go nazywamy i jak to powiedział Izajasz: To zbyt mało, iż jesteś Mi Sługą, aby przywrócić gałąź/pęd Jakuba i podźwignąć laskę Izraela. Ustanowię cię światłością dla narodów/pogan (ܩܕܫܘܬܐ), abyś ukazał moje zbawienie aż po krańce ziemi (por. Iz 49,6). Izajasz oznajmia jeszcze o tych ludach (ܩܕܫܘܬܐ): Ludy (ܩܕܫܘܬܐ), słuchajcie, narody (ܩܕܫܘܬܐ)³⁶, nastawcie uszu! Bo ode Mnie

³⁴ *Thesaurus Syriacus*, t. 1, 1490-1491: ܩܕܫܘܬܐ (‘pollutio’, res que polluit’).

³⁵ *Thesaurus Syriacus*, t. 1, 1773: ܩܕܫܘܬܐ (‘coetus, congregatio’).

³⁶ Określenie ܩܕܫܘܬܐ (mn. – ‘narody’). Por. PSyr 1, 773, 7. W liczbie poj. ܩܕܫܘܬܐ.

wyjdzie Prawo i moja sprawiedliwość stanie się światłością narodów/pogan (حجرت) (por. Iz 51,4). Dawid powiedział: Synowie cudzoziemców będą mnie słuchać z uwagą. Synowie cudzoziemców nie będą już kroczyć swoimi ścieżkami (سبلهم) (por. Ps 18,45-46). Narody/ludy usłyszały i już nie będą kroczyć (سبلهم) drogami (سبلهم) bojaźni przed posągami i bóstwami.

5. (773, 14–777, 10). Jeśli oni (Żydzi) mówią, że to my jesteśmy nazwani «synami cudzoziemców», oni zaś nie zostali nazwani „cudzoziemcami”, ale „synami i dziedzicami”, oto, co powiedział Izajasz: „Wykarmiłem i wychowałem synów, lecz oni wystąpili przeciw Mnie” (Iz 1,2). A [inny] prorok rzekł: „Z Egiptu wezwałem syna swego” (Oz 11,1). Święty powiedział do Mojżesza: „Powiedz faraonowi: «Wypuść mojego syna, aby mi cześć oddawał» i dodał: „Mój pierworodny syn, Izrael” (Wj 4,22-23). Narody jednak posłuchały Boga i przestały kroczyć ścieżkami swoich grzechów. Izajasz powiedział: Oto wezwiesz narody, które cię nie znają. Narody, które cię nie znają, przyjdą do ciebie i się nawrócą (por. Iz 55,5). I jeszcze: Posłuchajcie, narody, co uczyniłem, wy, przychodzący z daleka, poznajcie moją moc (سبلهم)! (por. Iz 33,13). O kościele/zgromadzeniu (سبلهم) i zgromadzeniu (سبلهم) narodów Dawid rzekł: Pomnij na Twój kościół (سبلهم), który nabyłeś od początków (por. Ps 74,2). I jeszcze: „Chwalcie Pana, wszystkie ludy, wysławiajcie Jego imię, wszystkie narody” (Ps 117,1). I jeszcze: „Władza królewska należy do Pana i On panuje nad narodami” (Ps 22,29). A prorok powiedział: W ostatnich dniach wyleję ducha mego na wszelkie ciało i prorokować będą (por. Jl 3,1) i nikt nie będzie musiał pouczać swojego sąsiada ani swojego brata i nie powie: „Poznaj Pana!”, bo wszyscy Mnie poznają, od najmniejszego aż do pierworodnego (por. Jr 31,34; Hbr 8,11). Powiedziano [tak] o synach Izraela: Ześlę głód na ziemię, nie głód chleba ani pragnienie wody, lecz głód słuchania słów Pańskich. Wtedy błąkać się będą od zachodu na wschód, od południa na północ, by znaleźć słowo Pańskie, lecz go nie znajdują, ponieważ odeszli ode mnie (por. Am 8,11-12). Już Mojżesz pisał o nich: Gdy wiele nieszczęść (سبلهم) zwali się na was na koniec dni, powiesz: „Nie ma u mnie Boga i dlatego spotkały mnie te nieszczęścia (سبلهم)” (por. Pwt 31,17). I tak mówili w dniach Ezechiela: „Pan opuścił ten kraj, Pan już na nas nie spogląda” (Ez 8,12). Izajasz tak powiedział o nich: Wasze winy wykopały przepaść między wami a waszym Bogiem, wasze grzechy wstrzymały dobrodziejstwa daleko od was (por. Iz 59,2). I jeszcze: „Wy będziecie wołać do moich uszu donośnym głosem, lecz Ja was nie wysłucham” (Ez 8,18). O narodzie (سبلهم), który pochodzi z narodów (سبلهم), Dawid powiedział: Wszystkie narody, klaskajcie w dłonie,

chwalcie Boga z uwielbieniem (por. Ps 47,2), i jeszcze: „Posłuchajcie tego, wszystkie narody, nakłońcie uszu, wszyscy mieszkańcy ziemi” (Ps 49,2).

6 (777, 11–780, 20). Już od początków ten, który wyszedł od narodów i spodobał się Bogu, został uznany jako bardziej sprawiedliwy od Izraela. Jetro był kapłanem należącym do narodów i jego potomstwo było błogosławione: „Mocne jest twoje mieszkanie i na skale zbudowane twe gniazdo” (Lb 24,21)³⁷. Gibeonici należeli do narodów nieczystych, ale Jozue ich uratował: znaleźli schronienie w dziedzictwie Pańskim i stali się drwalami oraz noszącymi wodę dla całej społeczności/zgromadzenia (כְּעַבְדֵי הַיְהוָה) i dla ołtarza Pańskiego (por. Joz 9,27). Gdy Saul chciał ich wytrącić, niebiosa wstrzymały deszcz aż do czasu, gdy synowie Saula zostali powieszani (por. 2Sm 21,1-9). Dopiero wtedy Pan zwrócił się ku ziemi i błogosławił swoje dziedzictwo (por. 2Sm 21,14)³⁸. Nierządnicą Rahab, która przyjęła wywiadowców (כְּעַבְדֵי הַיְהוָה), otrzymała dziedzictwo w Izraelu, ona i cały dom jej ojca (por. Joz 6,25; Hbr 11,31). Gdy Arkę Pańską umieszczono w domu Obed-Edoma z filistyńskiego Gat, znalazła tam cześć większą niż w całym Izraelu, a Pan błogosławił mu i jego rodzinie (por. 2Sm 6,10-11; 1Krn 13,13-14). Ittaj Gittyta żywił (וַיִּחַי) Dawida, gdy ten był prześladowany, uszanowano jego imię i jego potomstwo (por. 2Sm 15,19-22). Kuszyta Ebedmelek³⁹ wyciągnął Jeremiasza z cysterny, synowie Izraela zaś, jego naród, tam go uwięzili. Tak powiedział o nich Mojżesz: „Obcy/prozelita (כְּעַבְדֵי הַיְהוָה), mieszkający u ciebie, zostanie wywyższony, a ty upadniesz aż na dno” (Pwt 28,43). Uwięzili proroka Jeremiasza i wrzucili go do cysterny, ale Ebedmelek, obcy/prozelita (כְּעַבְדֵי הַיְהוָה) z kraju Kuszytów, wyciągnął Jeremiasza z cysterny (por. Jr 38,6-13). Moabitka Rut, z narodu wstępnego (וְרֹתְמֵי מוֹאָב)⁴⁰, weszła i połączyła się z narodem Izraela (por. Rt 1,1-22). To z jej potomstwa powstała dynastia królewska, w której narodził się Zbawiciel narodów (por. Mt 1,5). Uriasz Hetyta, z narodu nieczystego (כְּעַבְדֵי הַיְהוָה)⁴¹, stał się jednym z bohaterów Dawida. Ogarnięty zazdrością w czasie wojny z synami Ammona Dawid zabił go jednak i przez pożądanie odebrał mu jego żonę, dlatego Dawid zo-

³⁷ Jest to wyrocznia Balaama. Jetro był kapłanem madianickim, teściem Mojżesza (por. Wj 2,4.18).

³⁸ 2Sm 21,14: „Potem dopiero Bóg okazał się dla kraju łaskawy” (BT).

³⁹ Por. *Thesaurus Syriacus*, t. 1, 237: כְּעַבְדֵי הַיְהוָה (‘eunuchus’). Parisot tłumaczy „vir eunuchus” (PSyr 1, 779); C. Brockelmann, Berlin 1895, 175: כְּעַבְדֵי הַיְהוָה (‘eunuchus, castratus’). Por. Rdz 37,36; 1Krl 22,9; Iz 39,7; Mt 19,12.

⁴⁰ Parisot (PSyr 1, 779): „e populo abominato”.

⁴¹ Parisot (PSyr 1, 779): „de populo contaminato”.

stał ukarany: „Miecz nie oddali się od domu twojego na wieki” (2Sm 12,10).

7. (780, 21–781, 24). Izajasz mówi jeszcze o naszym Zbawicielu: „Ustanowiłem Cię przymierzem dla ludu, światłością dla narodów” (Iz 42,6). To, że jest przymierzem dla narodów, znaczy od chwili, gdy nadeszła światłość, Zbawiciel narodów, [znaczy, że] od tej chwili Izrael przestał czcić bożki i to właśnie było dla niego prawdziwe przymierze. Mojżesz tak mówi na ten temat: Pobudzę was do zazdrości o lud, który nie jest ludem, rozjątrzę was głupim narodem (por. Pwt 32,21; Rz 10,19). I stali się zazdrośni o nas, i dlatego przestali czcić bożki, abyśmy ich nie przeklinali, my, którzy porzuciliśmy bożki i nazywamy oszustwem to, co zostawili nam nasi ojcowie. I rozgniewali się i poczuli się skrzywdzeni (עמאל יבאבא) z tego powodu, że to my weszliśmy i w ich miejsce to my staliśmy się dziedzicami. Istotnie to dla nich było to przymierze, aby przestali czcić bogów obcych, chociaż oni je odrzucili. I sprawił, że stali się zazdrośni o nas, dla nas zaś stał się światłem i życiem, jak to ogłosił i powiedział Nauczyciel: „Ja jestem światłością świata” (J 8,12) i jeszcze rzekł: Wierzcie, że macie światłość, aby was ciemności nie ogarnęły (por. J 12,35-36). I powiedział: Postępujcie w światłości, abyście zostali nazwani synami światłości (por. J 12,36). O Nim zaś powiedziano: „A światłość w ciemności świeci” (J 1,5). To właśnie On jest przymierzem dla ludu (por. Iz 42,6) i światłością, która oświetla wszystkie narody i która zatrzymuje i powstrzymuje przed fałszywymi ścieżkami, jak to napisano: Gdy On nadejdzie, miejsca wyboiste staną się gładkie, a pagórki – równiną. Chwała Pańska się objawi i wszelkie ciało zobaczy Boga żyjącego (עמאלעס עמאלעס; por. Iz 40,4-5; Łk 3,5-6).

8. (781, 25–784, 20). Napisałem ci to krótkie przypomnienie na temat narodów, ponieważ żydzi chełpią się/pysznią się (עמאלעס), mówiąc: My jesteśmy ludem Boga i synami Abrahama! My zaś słuchajmy tego, co o nich mówi Jan, gdy oni się pysznili (עמאלעס): My jesteśmy synami Abrahama! Jan tak im powiedział: Nie wychwalajcie się i nie mówcie: „Naszym ojcem jest Abraham”, z tych bowiem kamieni Bóg może wzbudzić synów Abrahamowi (por. Mt 3,9; J 8,33-39). Nasz Zbawiciel im rzekł: Wy jesteście synami Kaina, a nie synami Abrahama (por. J 8,44). Apostoł zaś powiedział: Te gałęzie, które grzeszyły, zostały odcięte. My zaś zostaliśmy wszczepieni na ich miejsce i staliśmy się uczestnikami tłuszczu drzewa oliwnego (por. Rz 11,17). Nie pysznijmy się i nie grzeszmy z obawy, abyśmy i my nie zostali odcięci, my, wszczepieni do drzewa oliwnego (por. Rz 11,18). Taka jest odpowiedź

przeciw żydom, ponieważ oni się pyszną: Jesteśmy synami Abrahama i jesteśmy ludem Boga⁴².

Koniec Mowy *O narodach, które zastąpiły naród*.

Z języka syryjskiego przełożył
wstępem i komentarzem opatrzył
ks. Andrzej Uciecha⁴³

⁴² E. Lizorkin (*Aphrahat's Demonstrations: A Conversation with the Jews of Mesopotamia*, CSCO 642, Subs. 129, Leuven 2012, 72) poddaje krytyce apologetyczną argumentację Afrahata: „Employing Paul’s analogy of the Olive Tree, Aphrahat unlike Paul believed that the God of Israel cut off all ties with the unbelieving Jews, as the gardener did with the branches that were not bearing any fruit. In place of them, Aphrahat believes, God had grafted in believing Gentiles. For Rabbinical Jews this idea was impossible; they opposed it with biblical proofs of God’s everlasting unconditional covenantal love for Israel as is clearly displayed in the book of Hosea. It is striking that Early Christians such as Aphrahat seemed to concentrate unduly on the cutting off aspect of the branches (the Jews), while ignoring altogether Paul’s great hope and resistance to the idea that the God of Israel could reject his people forever (Rz 11,19-29, esp. vs. 29)”.

⁴³ Ks. dr hab. Andrzej Uciecha, prof. UŚ, profesor nadzwyczajny w Katedrze Teologii Patrystycznej i Historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, e-mail: andrzej.uciecha@wp.pl, ORCID: 0000-0003-2507-8544.

